

**De schepping van de wereld in het
nieuws**

*De 101 vertekeningen die elk 1 procent
verschil maken.*

Van Ginneken Jaap, Houten/Diegem,
Bohn Stafleu Van Loghum, 1996, 191
blz.

In de publieke, intern-journalistieke en wetenschappelijke debatten over het nieuws, de berichtgeving en de beeldvorming kan men twee onlosmakelijk met elkaar verbonden vraagstukken ontwaren. Het eerste vraagstuk betreft 'essentieel gecontesteerde' noties als de (on)mogelijkheid van objectiviteit, de verhouding tussen representativiteit en selectiviteit, beeldvorming, en nieuws als een sociale constructie. Eenmaal deze noties ter sprake komen duikt het tweede gemeenschappelijke vraagstuk op: wie of wat is verantwoordelijk, wie is onoplettend, wie heeft schuld, wie heeft er belang bij een vertekend wereldbeeld?

Als publicist, wetenschapper (psychologie, communicatiewetenschap) en ex-journalist (voornamelijk derde wereld-correspondent) is de auteur van dit populariserend boek over de nieuwsmedia goed geplaatst binnen de drie debatten om de twee vraagstukken over 'het nieuws' vanuit theoretische en praktische oogpunten te analyseren. De lezer wordt een grote verscheidenheid aan materiaal en inzichten geboden die de grenzen overstijgen van allerlei wetenschappelijke disciplines en intern-journalistieke discussies en deontologieën. De leek krijgt aldus een breed en interessant overzicht van kritische publicaties en discussies over het onderwerp, terwijl de professioneel waarschijnlijk een bepaalde theorie of referentie zal tegenkomen die haar tot lezing van dit boek onbekend was.

Om vorm te geven aan deze massa feiten, kritieken en theorieën stelde de auteur, naast een uitgebreide inleiding en abstraherende conclusie, negen hoofdstukken op aan de hand van de vragen die in de klassieke retorica gelden als criteria voor de efficiëntie van boodschappen (wie - wat - hoe - met welke middelen - tot wie - met welk effect?).

Aan elke vraag koppelt hij een bepaalde wetenschappelijke discipline. De vraag 'wat is nieuws' (hoofdstuk 2) bijvoorbeeld wordt benaderd vanuit 'de filosofie van het opvallende en het vanzelfsprekende'. De auteur somt allerlei criteria op voor het bepalen van wat 'nieuws' of 'nieuwswaardig' is, zoals ze door media-professionelen worden aangewend of zoals ze volgens academici als H. Gans, J. Galtung en M. Ruge, E. Goode en N. Ben-Yehuda (de sociale constructie van deviantie en morele panieken) gelden in de praktijk van de media. De vraag 'hoe wordt het nieuws gebracht' (hoofdstukken 8 en 9) wordt gekoppeld aan 'de taalkunde van regels en tussen de regels' en 'de betekenisleer van beeld' en 'buiten beeld'. De onderzoeksresultaten van onder andere T. Van Dijk (tekstlinguïstiek van krantenkoppen), R. Fowler (kritische linguïstiek en ideologiekritiek), R. Barthes (betekenisleer van het visuele), E. Shohat en R. Stam (interculturele theorie), en de Glasgow University Media Group (kritische studie van het televisienieuws) worden kort voorgesteld. De andere hoofdstukken bevatten inzichten uit politiek-economische, psychologische, historische en sociaal-geografische studies, telkens vergezeld van een aantal kritische kanttekeningen die media-professionelen bij hun eigen praktijk plaatsen.

Het overzicht van de verschillende benaderingen levert een groot aantal

('101') mechanismen die elk afzonderlijk een zekere vertekening in de representatie veroorzaken en meestal samen optreden in het berichten over een gebeurtenis. Het voorkomen van deze mechanismen leidt tot een 'selectieve articulering van bepaalde aspecten uit de veronderstelde werkelijkheid: tot bepaalde accenten in, en een bepaalde organisatie van onze voorstellingen daarover' (blz.22). Volgens de auteur is dit niet noodzakelijk een negatief of fout proces, maar ook een vorm- en zingeven aan de ons omringende chaos. Hij gewaagt daarom van een 'Burda-model': de mechanismen zijn criteria aan de hand waarvan we een patroon in een complex van lijnen en cijfers herkennen of leggen (zoals een knippatroon uit damesbladen als Burda gekozen of herkend wordt). Deze metafoor laat de auteur toe om te wijzen op de vooronderstellingen die ten grondslag liggen aan onze sociaal-cognitieve verwerking van feiten en boodschappen. Van Ginneken wijst herhaaldelijk op het herhalende en wereldbeeld bevestigende karakter van de berichtgeving.

De auteur benadert het hierboven omschreven eerste vraagstuk duidelijk in kritische en negatieve zin. Een objectieve, correcte of evenwichtige voorstelling van feiten is onmogelijk en het ontkennen van dit gegeven is op zich ook een vertekend mechanisme. Op het tweede vraagstuk antwoordt de auteur veeleer in positieve zin. Meermaals legt hij er de nadruk op dat de '101' vertekeningen spontaan gebeuren of een neveneffect van algemenere mechanismen zijn en dat er bij deze mechanismen geen sprake is van bewuste manipulatie, laat staan een samenzwering tot misleiding van het publiek. De mechanismen zijn 'in oorsprong universeel' (blz.26). Ver-

tekeningen zijn onvermijdelijk, bijvoorbeeld omdat etnocentrisme elk bericht over andere gemeenschappen kleurt, of omdat de eerste wereld, in *het bijzonder de VS de grootste* nieuwsagentschappen en mediamarkten omvat en dus in sociaal-geografisch opzicht de nieuwscentra vormt, of omdat redacties in een harde commerciële strijd verwickeld zijn, of omdat ideologieën en vertogen de verschillende en dus ook professionele sociaal-discursieve praktijken van een gemeenschap vorm geven, of omdat de menselijke cognitie werkt met een beperkt aantal categorieën en vereenvoudigingsmechanismen.

Tweemaal beschrijft Van Ginneken mechanismen die een bewuste manipulatie veronderstellen (censuur om politieke en commerciële redenen, en retoucheringstechnieken), maar besluit daarbij dat deze mechanismen niet thuishoren in dit boek. Van een deel van de 'goed bedoelde' tekeningen kan men echter de spontane of onbewuste aard betwijfelen. Mechanismen zoals agendasetting, morele paniek, mediaconcentratie en reclame hebben een veel complexere aard die ernstige vragen over macht, bewuste beïnvloeding en manifeste verantwoordelijkheid oproept. Eenzelfde kritische bemerking geldt voor de rol van redacties. Hoewel de auteur de grote invloed van professionele en organisatorische socialisatie van journalisten in een media-instelling benadrukt, wordt de machtsuitoefening van redactiechefs en commerciële of politieke eigenaars en aandeelhouders in dit boek onderbelicht en te weinig geproblematiseerd. Het ontbreekt de discussie die Van Ginneken opzet over het tweede vraagstuk aan een visie op macht en kennis die de epistemologische en politiek-economische aspecten van

internationale nieuwsgaring voldoende kritisch en geïntegreerd kan analyseren (de studies van J. Thompson, P. Scannell of N. Fairclough komen niet *ter sprake*). *Ten slotte moet in het beantwoorden van het tweede vraagstuk een duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de vraag naar intenties en de vraag naar bewustzijn en verantwoordelijkheid.* In dit boek is er dan ook een gemis aan een overzicht van deontologische discussies en kritische of alternatieve media.

Wanneer men een en ander optelt, de '101' min of meer spontane vertekeningen (die nog eens opgesomd worden in de index) en de actief-bewuste manipulaties, komt men tot een te sterk relativiserend beeld dat niet veel hoop op verbetering biedt. De uitgebreide opsomming staat ook haaks op een geïntegreerde benadering van het complexe fenomeen 'nieuws'. Sommige hoofdstukken komen nogal chaotisch over en bieden de leek weinig mogelijkheden om zelf een concrete en interdisciplinaire analyse van de berichtgeving aan te vatten. Bovendien veroorzaakt de specifieke structuur van het boek, *m.n. één discipline per hoofdstuk, een aantal overlappingen en herhalingen waarbij niet verwezen wordt naar de andere plaatsen in het boek waar het voorbeeld of het inzicht al wordt vermeld.*

Een meer geïntegreerde aanpak zou bijvoorbeeld bewerkstelligd kunnen worden door een diepgaande analyse van een in de tijd en ruimte uitgebreide keten van berichten over een bepaalde gebeurtenis te presenteren. In het algemeen bevat dit boek te weinig voorbeelden en zijn de opgenomen voorbeelden te bekend, vertonen ze weinig variatie (een aantal voorbeelden worden drie tot vier keer aangehaald, zonder cross-referentie) en worden ze oppervlakkig geanalyseerd.

Het boek bevat ook twaalf illustraties die elk een pagina beslaan. Bij driekwart van die illustraties kan men vragen stellen over het nut ervan. *Ze vallen te groot uit voor het kleine punt dat ze moeten illustreren of bewijzen, of ze worden te weinig toegelicht in de tekst.*

Niettegenstaande deze gebreken aan diepgang en integratie blijft Van Ginneken syncretisch overzicht een interessante en voldoende kritische bijdrage tot het debat over de nieuwsmidia. De intentie een inleiding te zijn voor geïnteresseerde leken wordt waargemaakt en dat op een verrijkende manier omdat een groot aantal disciplines samen worden gebracht. Er kan echter betwijfeld worden of de niet-geïntegreerde en sterk relativerende aanpak van de auteur de lezer in staat zal stellen de sociale constructie van het nieuws in concrete gevallen voldoende te doorzien of analyseren.

Chris Bulcaen

Onderzoeksassistent IPRA-UIA